

ДУАЛІЗМ ПОЛІТИЧНИХ УПОДОБАНЬ ВИБОРЦІВ ПОЛТАВЩИНИ НА ВИБОРАХ 2002–2006 РР.

P. Vorona. Dualism of political likings of electors of Poltava region is on elections of 2002–2006. In the article the concept of dualism of political likings of electors is examined during the leadthrough of simultaneous elections in Ukrainian parliament and organs of local self-government. The ways of improvement of the electoral system of country are specified for the improvement of work of local-authority and regional representative office in parliament.

У країнах усталеної демократії виборче законодавство, апробоване часом, функціонує як історично й культурно сформована система здійснення загального народовладдя вже протягом століть. Можна цілком впевнено говорити про існування політичної виборчої культури, певних національних традицій виборчого процесу. В Україні виборчий процес разом з політичною системою країни перебуває на стадії становлення і віддзеркалює всі його вади, тому дослідження його особливостей на українських теренах має значне наукове і практичне значення, політичну вагу для дальшого розвитку демократичного, громадянського суспільства. Важливість цих процесів спонукує науковців, політиків, управлінців-практиків, представників органів місцевого самоврядування до дослідження і кличе до пошуку нових шляхів розвитку демократичного процесу. «...Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля має виявлятися у періодичних і несфальсифікованих виборах, які необхідно проводити за умови загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування, — або через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» — так зазначає ст.21 Загальної Декларації прав людини. Формою всенародного волевиявлення в Україні є референдуми та вибори Президента, Верховної Ради України, органів місцевого самоврядування і, без перебільшення, вони є найпотужнішим механізмом втілення демократії в сучасному громадянському суспільстві, до якого ми прагнемо¹.

За одночасного проведення парламентських та муніципальних виборів ми спостерігаємо неоднорідність політичного вибору виборця під час голосування (дуалізм) або політичну непослідовність вибору, сутність яких полягає в тому, що виборці під час голосування за партійні виборчі списки, а потім за кандидатів у мажоритарних округах та й за кандидатів до місцевих рад не дотримуються принципу

єдиної партійної належності — це явище ми називаємо дуалізмом виборчого процесу. З латинської — «дуалізм» — це двоїстість, роздвоєність чого-небудь. А якщо взяти як філософську категорію, то дуалізм — вчення, яке вважає, що в основі всесвіту лежать два начала (дві субстанції) духовне й ідеальне та тілесне й матеріальне, які заперечують одне одного, борються між собою². Це явище є досить характерною рисою минулих виборів для більшості регіонів, включаючи західні області, і залишається мало дослідженим і актуальним для можливого прогнозування політичних процесів в Україні. І тому ми поставили собі за мету дослідити соціальні корені цього явища та визначити шляхи його подолання, адже воно не є характерним для країн усталеної демократії і вказує на певні проблеми суспільства.

Дуалізм (роздвоєність, двоїстість, непослідовність) виборчих уподобань виборців простежується на прикладі Полтавщини досить яскраво. В політичному контексті Полтавщина на парламентських виборах 2002 року була вотчиною лівих сил, особливо СПУ. Саме тут соціалісти отримали найвищий для себе по Україні результат — 22,05% і провели депутата в одному з мажоритарних округів. Опозиційна четвірка (СПУ, НУ, КПУ, БЮТ) разом взяла понад 65% голосів виборців, ще раз підтвердивши протестний імідж регіону. На всіх виборах, виключаючи останні президентські, тут перемагали представники лівих сил. Тобто у 2002 році можна було говорити про Полтавщину в політичному плані як про ліво-протестний регіон. На парламентських виборах 2002 року «пропорційні» симпатії полтавців розділилися таким чином: у чотирьох (з восьми) округах першість здобула СПУ, в трьох — Блок Віктора Ющенка «НУ» і лише один залишився за комуністами³.

Але, коли проведемо аналіз результатів виборів у мажоритарних округах, то побачимо іншу картину. З 8 депутатів, обраних по виборчих округах Полтавщини, лише один (виборчий округ № 152) відповідає «пропорційним» уподобанням вибору округу. Там переміг висуванець Соціалістичної партії. У решті випадків, по семи округах, перемогли безпартійні кандидати та два представники партій, що входять до Блоку «За єдину Україну», хоча в цілому цей блок ледь подолав на Полтавщині 4% рубіж.

Дослідивши інформаційний супровід виборчої кампанії, кандидатські списки мажоритарних округів на впливовість кандидатів, робимо висновок, що однією з причин дуалізму полтавців у виборах до Верховної Ради України по мажоритарних округах була певна іміджева та фінансова слабкість кандидатів опозиції та інформаційний і адміністративний тиск місцевої влади⁴. Хоча досить часто не мав єдиних узгоджених кандидатур і владний блок.

У виборах до місцевих рад також спостерігали аналогічну картину: результати виборів за парламентськими партійними списками зовсім не відповідають результатам виборів до рад різних рівнів. Всього на Полтавщині було обрано майже 10 тисяч (10 005) депутатів місцевих рад. Про своє членство в партіях офіційно заявили 2 371, тобто 23,7% обранців. З них понад 2 тисячі належали до провладних партій. Із 90 депутатів обласної ради: 16 — аграрники (Аграрна партія України, тоді її очолював голова обласної державної адміністрації), по семеро — репрезентували НДП і Партію регіонів, троє — СДПУ(о). Сім партій зуміли провести до обласної ради по одному депутату, серед них і опозиційні КПУ, СПУ, Блок Віктора Ющенка «Наша Україна». Варто визнати, що на місцевих виборах 2002 року в основному здобули перемогу відомі в регіоні господарники, управлінці, кандидати з фінансовими ресурсами, яких активно рекламувала місцева влада та ЗМІ. Вважаємо, що і на цих виборах головну роль відіграла як фінансова, так і іміджеві та інформаційна слабкість кандидатів опозиційних партій. Там, де опозиційні настрої виборців були особливо сильні, кандидати від влади свою партійну належність чи владні симпатії просто не декларували, проводили популістську опозиційну риторику⁵.

Досвід виборчих «колізій» Полтавщини свідчив про потребу у реформуванні виборчого законодавства. За роки незалежності України бацили корисливості, якими було геть пронизано мажоритарну виборчу систему, не лише отруїли політичний бомонд, а проникли в свідомість рядового виборця. На виборах 1998 року в багатьох одномандатних виборчих округах панували суспільні настрої — обрати депутата, котрий «щось може». Відомі випадки, коли депутати, які балотувалися повторно, а отже, готувалися до цього і дбали про власну репутацію, безпомічно розводили руками: їхня принципова позиція кількарічного утримання від всіляких благ, пільг та використання депутатських можливостей спрацювала проти них же самих. Тобто люди не хотіли голосувати за того, чия чесність і порядність перевірені на практиці й не викликають сумнівів. Багатьом виборцям більше імпував заїжджий олігарх. «Коли наш попередній депутат навіть про себе не подбав, то що він може зробити для нас?» Тому і сьогоднішні пропозиції щодо повернення до мажоритарної системи виборів може знову нас повернути у реалії семирічної давності.

Противники суто пропорційної виборчої системи говорять про відірваність партійних депутатів від виборців. Однак елементарний аналіз депутатської практики засвідчує, що на місцях з десяти звернень до народного депутата України в середньому дев'ять не стосуються їхньої компетенції (це трудові та майнові спори, лікування, прохання про

фінансову допомогу, працевлаштування, навчання, всілякі консультації тощо), а належать до компетенції місцевої влади. Тобто член парламенту чи депутат ради займається питаннями, які мала б вирішувати місцева виконавча влада, отримуючи за це платню, але діє не ефективно, часто з об'єктивних причин: відсутності повноважень та зайвої концентрації та централізації місцевої влади на рівні вертикалі громада–район–область. І коли депутат заявляє, що допоміг поставити комусь паркан чи влаштував когось на роботу, то це означає, що хтось інший через цього депутата залишився без паркана або без можливостей заробітку. Не кажемо вже про те, що «депутати-мажоритарники» часто їздили на різні ритуальні заходи в своїх округах або просиджували у коридорах Кабміну, замість того, щоб перебувати в залі пленарних засідань і ухвалювати закони, що є їхнім головним завданням⁶.

Мажоритарна система виборів у районній, а особливо в обласній радах проявляється у перетягуванні «обласного бюджетного одіяла» на свій виборчий округ. І хто має більше впливу на адміністрацію, той і виграє. Хоча і нині після пропорційних виборів та закріплення депутатів-партійців за округами ситуація з бюджетом повторюється.

На нашу думку, найбільш очевидний спосіб досягнення більш ефективної моделі формування місцевих рад — закріплення удосконаленої пропорційної моделі з відкритими партійними списками та поєднання її з мажоритарною — обрання від кожної адміністративно-територіальної одиниці одного кандидата. Тобто ми говоримо про змішану систему виборів на рівні обласних та районних рад, яка б гарантувала місцевим громадам представництво у них⁷.

Маємо переконання на користь проведення до українського парламенту пропорційних виборів за регіональними виборчими списками політичних партій та блоків, які (списки) є відкритими для врахування за підсумками волевиявлення громадян преференцій виборців — це найбільш компромісна основа для прибічників удосконалення виборчого законодавства. Цей принцип дозволить організованим політичним силам не тільки успішно змагатися з сильним адмінресурсом та фінансовими впорскуваннями у виборчі процеси, а й забезпечить самих політиків від внутрішньопартійного адміністрування (коли все вирішують «партійні вожді») та забезпечить представництво сильної місцевої еліти у законодавчому органі держави, що сприятиме відстоюванню регіональних інтересів і врахуванню інтересів усіх регіонів у процесах державного будівництва.

Проаналізувавши положення суто «партійно-списочного» виборчого закону, професор університету Ессекс (Велика Британія), експерт

вищезгаданого проекту Сара Берч запевняє, що після його запровадження Україна перетворилася на «найбільший у світі виборчий округ серед країн з системою суто пропорційного представництва». Єдиний загальноукраїнський округ, чисельність якого більш ніж у сорок разів перевищує середній центральний чи східноєвропейський показник та в 10 разів перевищує чисельність другого за величиною загальнодержавного округу в регіоні (у Словаччині), може стати надто нетиповим для посткомуністичного світу. Більше того, система пропорційного представництва з одним округом фактично ліквідує представництво на основі територіальних ідентичностей, не враховує регіональні, етнічні та інші особливості кожного регіону. Тому знову напрошується висновок: у кожному регіоні України вибори до парламенту і особливо до органів місцевого самоврядування мають проводитися за регіональними відкритими партійними списками⁷.

По-перше, така система виборів змусить політичні партії вдатися до розбудови своїх місцевих структур, здатних серйозно займатися політикою та делегувати людей в органи влади. Столичний актив тут допомогти не зможе. Результатом цієї новації повинно б стати створення сильних партій, які мають вплив у масштабах всієї країни — впевнений крок до громадського суспільства.

По-друге, регіональне представництво допоможе партіям перебороти внутрішні хвороби, пов'язані з вождизмом та всевладдям керівної партноменклатури. Регіональні (обласні, районні) парторганізації дістануть можливість самі формувати власні виборчі списки. Таким чином, кожен регіон (район області) буде краще представлений в парламенті (облраді) і мати сильних регіональних лідерів та партійні команди.

Підрахунки свідчать, що «прохідні» партії, навіть якби вони навіязали кожній своїй обласній парторганізації по одному столичному партійцю, все одно мали б у Верховній Раді краще представництво, ніж нині. А головне те, що в разі запровадження виборчої системи за регіональними списками у регіонах з'явилися б реальні стимули для результативної партійної роботи і партійного будівництва, а депутатський корпус парламенту пропорційно і найбільш повно представляв би політичні симпатії кожного регіону України. До того ж, з'явиться регіональна партійна еліта, що зможе реально виборювати місця в місцевих представницьких органах влади. Партійна структуризація (чи партійне форматування) рад надасть їм можливість виконувати роль регіональних органів влади — виразників спільних інтересів громад, обраних демократичним шляхом з урахуванням їх політичних уподобань.

Доцільно вважати за можливе на нинішньому етапі проводити вибори до обласних та районних рад, міст — обласних центрів за змішаною виборчою системою (за партійними списками плюс один представник від округу). Обов’язкове представництво від округу забезпечувало б представництво громади в раді, що не завжди гарантує пропорційна система⁸.

Вибори 2006 року, як місцеві, так і до Верховної Ради України, проводилися за суто пропорційною системою виборів. Аналіз їх результатів на Полтавщині (див. таблицю 1) знову підтверджує присутність дуалізму виборчих уподобань виборців під час голосування до парламенту і рад різних рівнів та свідчить і про субрегіональну особливість уподобань виборців краю.

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця виборчих уподобань виборців в окремих районах Полтавщини на парламентських та місцевих виборах в Україні 2006 року (пропорційна виборча система)

Район області та політичні партії, представлені в органах місцевого самоврядування	Вибори до Верховної Ради України	Вибори до Полтавської обласної ради	Вибори до районних рад
	%	%	%
1	2	3	4
Гадяцький район:			
Блок «Наша Україна»	17,21	16,99	20,8
Партія регіонів	9,93	7,12	6,69
Блок Ю.Тимошенко	27,80	21,53	25,9
СПУ	20,09	15,25	16,6
КПУ	3,86	3,24	4,03
Чутівський район:			
Блок «Наша Україна»	7,2	5,486	7,1
Партія регіонів	26,71	18,15	18,1
Блок Ю.Тимошенко	26,09	21,66	24,3
СПУ	10,59	8,66	8,5
КПУ	7,79	6,77	5,9
Оржицький район:			
Блок «Наша Україна»	15,91	17,55	27,3
Партія регіонів	8,54	6,24	7,18
Блок Ю.Тимошенко	17,79	18,25	20,32
СПУ	18,66	14,85	12,89
КПУ	10,49	13	13,5

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Глобинський район:			
Блок «Наша Україна»	16,52	13,01	14,9
Партія регіонів	14,57	10,7	10,3
Блок Ю.Тимошенко	27,17	19,35	25,4
СПУ	23,81	19,43	18,1
КПУ	5,01	4,22	5,1
Козельщинський район:			
Блок «Наша Україна»	15,25	11,62	12,3
Партія регіонів	16,92	10,2	9,4
Блок Ю.Тимошенко	19,08	14,94	17,5
СПУ	19,43	17,3	20,2
КПУ	6,03	4,32	3,6
Полтавський район:			
Блок «Наша Україна»	12,41	9,477	8,55
Партія регіонів	19,53	13,6	15,98
Блок Ю.Тимошенко	32,07	24,98	20,16
СПУ	6,61	5,805	5,54
КПУ	4,05	3,68	4,13

Таблиця №2.

Узагальнені результати позачергових виборів до Верховної Ради України на Полтавщині 2007 року

	Міста та райони області	БЮТ	Партія регіонів	Блок НС-НУ	КПУ	Блок Литвина	СПУ
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Полтава (райони міста)						
	Київський	40,36%	26,91%	10,44%	6,45%	4,03%	1,81%
	Ленінський	41,82%	27,04%	10,04%	6,17%	3,70%	1,77%
	Жовтневий	40,72%	26,32%	10,78%	6,36%	4,44%	2,09%
2	м.Кременчук	31,13%	33,45%	11,77%	6,13%	4,54%	1,33%
3	м. Комсомольськ	18,21%	53,38%	6,81%	5,23%	4,58%	1,50%
4	м. Лубни	36,87%	23,97%	13,74%	7,70%	5,81%	2,11%
5	м. Миргород	30,57%	32,81%	9,52%	9,29%	4,54%	2,82%
6	В. Багачанський	39,82%	21,40%	15,36%	5,29%	8,05%	3,04%
7	Гадяцький	44,00%	14,99%	19,97%	4,80%	4,32%	3,71%

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8
8	Глобинський	37,83%	18,52%	21,07%	4,53%	5,11%	3,81%
9	Гребінківський	39,42%	21,37%	14,25%	8,43%	4,78%	3,99%
10	Диканський	45,16%	18,95%	14,08%	6,39%	4,60%	2,70%
11	Зіньківський	41,85%	16,75%	17,45%	6,44%	4,62%	4,54%
12	Карлівський	42,96%	23,14%	8,52%	6,66%	5,55%	4,64%
13	Кобеляцький	38,34%	22,38%	14,17%	5,60%	6,28%	4,95%
14	Козельщинський	31,56%	24,14%	19,77%	6,54%	5,12%	3,97%
15	Котелевський	41,77%	21,81%	14,88%	4,15%	7,35%	2,81%
16	Кременчуцький	36,54%	24,61%	17,81%	6,82%	4,37%	1,57%
17	Лохвицький	42,58%	18,04%	17,17%	5,02%	5,74%	3,23%
18	Лубенський	38,77%	18,48%	20,17%	6,33%	4,50%	3,13%
19	Машівський	39,16%	22,61%	17,43%	6,52%	3,77%	2,95%
20	Миргородський	31,21%	22,75%	17,86%	8,02%	5,00%	5,37%
21	Новосанжарський	42,07%	22,34%	14,09%	4,76%	6,31%	3,52%
22	Оржицький	35,47%	16,18%	18,66%	12,26%	4,39%	4,73%
23	Пирятинський	44,19%	15,76%	18,56%	5,24%	3,72%	5,64%
24	Полтавський	44,37%	22,71%	14,28%	4,38%	4,25%	1,72%
25	Решетилівський	41,93%	15,54%	17,77%	5,70%	5,35%	5,08%
26	Семенівський	36,40%	17,48%	20,76%	8,62%	4,66%	4,49%
27	Хорольський	36,43%	18,90%	18,48%	6,89%	6,93%	3,97%
28	Чорнухинський	38,00%	13,40%	19,27%	9,96%	4,02%	7,92%
29	Чутівський	31,96%	32,33%	10,29%	9,29%	4,63%	3,78%
30	Шишацький	33,43%	24,07%	13,68%	10,22%	5,38%	3,47%

І знову це явище можна пояснити тим, що іміджевий рівень партій в області чи районі залежить від: членства партії (наявність у виборчих списках справжніх лідерів симпатій виборців, навіть незалежно від їх політичних переконань); результатів діяльності та активності роботи в передвиборчий період обласних та районних осередків партій; присутності у влади і близькості до ЗМІ. До речі, ці фактори впливу знайшли підтвердження і на позачергових парламентських виборах 2007 року (див. таблицю 2).

Отже, доходимо висновку, що хоча останні вибори в Україні проводилися за пропорційною виборчою системою, виборці знову, голосуючи за партійні списки чи виборчі блоки, враховували більше харизма-

тичність лідерів як по Україні, так і у списках до місцевих рад, а не ідеологічну спрямованість політичної сили. Підтвердженням цього є присутність у виборчих бюлетенях іменних партійних блоків як суб'єктів виборів. Більшість дослідників схиляються до того, що вибори до ВРУ та до місцевих рад не варто проводити разом⁹. Їх розведення в часі сприяло б більш ефективному залученню людського потенціалу до кандидатського складу, а вибори для електорату стали б більш зрозумілими. Заслуговує на увагу думка про доцільність проведення в один рік (не одночасно) парламентських і президентських виборів в Україні. Це б дало змогу виборцям голосувати як за Главу держави, так і згодом за його політичних союзників (майбутню парламентську більшість) — а це — панацея для злагодженої роботи всіх гілок влади.

¹ Вибори — шлях до демократичного суспільства. Методичні матеріали з питань виборчого процесу. — К.: Вид-во ХарPI УАДУ «Магістр», 2003.

² Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. — К. — Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. — С. 1440.

³ Полтавщина і вибори — 2006. Моніторинг суспільно-політичної ситуації в регіоні напередодні та під час виборчої кампанії; перебігу виборчої кампанії; результатів виборів у регіоні до Верховної Ради України і місцевих рад. Центр соціальних досліджень м. Полтави у рамках проекту Українського центру економічних і політичних досліджень імені О.Разумкова «Розвиток аналітичних центрів. — Полтава, 2006. — С. 76.

⁴ Використання «адміністративного ресурсу» під час виборчої кампанії 2002 року // УНЦПД — К., 2002. — С. 3.

⁵ Полтавщина і вибори — 2006. Моніторинг суспільно-політичної ситуації в регіоні напередодні та під час виборчої кампанії; перебігу виборчої кампанії. Результатів виборів у регіоні до Верховної Ради України і місцевих рад. Центр соціальних досліджень м. Полтава у рамках проекту Українського центру економічних і політичних досліджень імені О.Разумкова «Розвиток аналітичних центрів. — Полтава, 2006. — 76 с.

⁶ Гаврилишин Б. Дорогокази в майбутнє. До ефективніших суспільств: Доп. Римському клубові / Пер. з англ. Л.Л. Лещенко. — К.: Основи, 1993. — С. 238.

⁷ Жовтяк Є., Шевченко В. Реформа виборчого законодавства: від слів до діла. Чому в Україні назріло ухвалення Виборчого кодексу і яким він має бути: Законопроект та коментарі. — К.: Просвіта, 2003.

⁸ Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». — К.: Фоліант, 2005. — С. 61.

⁹ Жовтяк Є., Шевченко В. Вказ. праця.